

НАПРЯМКИ АКТИВІЗАЦІЇ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТЕПЛОПОСТАЧАЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ

©2021 КИЗИМ М. О., КОТЛЯРОВ Є. І.

УДК 330.322.1
JEL: D92; L97; L99; Q43

Кизим М. О., Котляров Є. І. Напрямки активізації інвестиційної діяльності теплопостачальних підприємств

Метою статті є розробка пропозицій щодо активізації процесів модернізації основних засобів комунальної теплоенергетики. Проаналізовано існуючий стан інвестиційної діяльності у сфері теплопостачання, виявлено «вузькі місця» та розроблено пропозиції щодо поживлення процесів модернізації систем теплопостачання. Для всіх підприємств комунальної теплоенергетики характерним великий рівень зносу основних засобів. Низький коефіцієнт корисної дії теплогенеруючого обладнання та високі втрати теплоенергії при транспортуванні (через зношеність трубопроводів) є однією з причин високих тарифів на теплоенергію при низькій якості та надійності теплопостачання. Єдиний вихід із ситуації, що склалася, є активізація інвестиційної діяльності підприємств комунальної теплоенергетики, масова реконструкція та модернізація обладнання, що задіяне у виробництві, транспортуванні та постачанні теплоенергії. Аналіз річної звітності підприємств теплопостачання за 2014–2020 рр. дозволив виявити такі недоліки в управлінні інвестиційною діяльністю: дефіцит інвестиційних ресурсів у підприємств комунальної теплоенергетики; орієнтація при здійсненні інвестиційної діяльності тільки на використання амортизаційних відрахувань; недосконалість тарифної, бюджетної та податкової політики щодо державної підтримки інвестиційних процесів. Як заходи з активізації інвестиційної діяльності підприємств комунальної теплоенергетики пропонується: проведення переоцінки вартості основних засобів підприємств комунальної теплоенергетики; встановлення порядку, згідно з яким уся нарахована амортизація включається до джерел фінансування інвестиційної програми; надання податкових пільг комунальним підприємствам з податку на прибуток і з плати за землю (надання таких податкових пільг не вплине на фінансовий стан громади: зменшення доходів кореспондує зі зменшенням витрат на надання фінансової допомоги комунальному теплопостачальному підприємству); вдосконалення нормативно-правових актів, які регулюють питання обґрунтування тарифів на теплоенергію та інвестиційних програм теплопостачальних підприємств, а також контроль їх виконання.

Ключові слова: теплопостачання, інвестиційна діяльність, використання амортизації.

DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2021-7-76-83>

Рис.: 1. **Табл.:** 5. **Бібл.:** 17.

Кизим Микола Олександрович – доктор економічних наук, професор, член-кореспондент НАН України, Перший заступник Міністра освіти і науки України, Міністерство освіти і науки України (просп. Перемоги, 10, Київ, 01135, Україна)

E-mail: m.kyzym@gmail.com

ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-8948-2656>

Researcher ID: <https://publons.com/researcher/3118229/mykola-kyzym/>

Scopus Author ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57216130870>

Котляров Євген Іванович – кандидат економічних наук, доцент, старший науковий співробітник Науково-дослідного центру індустріальних проблем розвитку НАН України (пров. Інженерний, 1а, 2 пов., Харків, 61166, Україна)

E-mail: ekotlarov@i.ua

UDC 330.322.1
JEL: D92; L97; L99; Q43

Kyzym M. O., Kotliarov Ye. I. Directions of Activation of Investment Activity of Heat Supplying Enterprises

The article is aimed at developing proposals for the activation of the processes of modernization of fixed assets of municipal heat and power economy. The existing state of investment activity in the field of heat supply is analyzed, «bottlenecks» are identified and proposals for the revival of the processes of modernization of heat supply systems are developed. All enterprises of municipal heat and power economy are characterized by a large level of wear of fixed assets. Low efficiency coefficient of heat-generating equipment and high heat loss during transportation (due to the degeneration of pipelines) is one of the reasons for high tariffs for heat energy with low quality and reliability of heat supply. The only way out of the current situation is the activation of investment activities of communal heat and power enterprises, mass reconstruction and modernization of equipment involved in the production, transportation and supply of heat energy. Analyses of annual reports of heat supply enterprises for 2014–2020 allowed to identify the following shortcomings in the management of investment activities: shortage of investment resources in communal heat and power enterprises; orientation in the implementation of investment activities only towards the use of deductions for depreciation; imperfection of tariff, budget and tax policy in the course of the State support of investment processes. As measures to intensify the investment activity of communal heat and power enterprises, it is proposed the following: revaluation of the cost of fixed assets of municipal heat and power enterprises; establishing the procedure according to which all accrued depreciation is included in the sources of financing of the investment program; granting tax benefits to communal utility enterprises on income tax and land fees (the provision of such tax benefits will not affect the financial condition of the community: reducing income corresponds with a decrease in the cost of providing financial assistance to a communal utility heat supply enterprise); improvement of normative legal acts regulating the issues of substantiation of tariffs for heat energy and investment programs of heat supplying enterprises, as well as control over the implementation.

Keywords: heat supply, investment activity, use of depreciation.

Fig.: 1. **Tabl.:** 5. **Bibl.:** 17.

Kyzym Mykola O. – D. Sc. (Economics), Professor, Corresponding Member of NAS of Ukraine, First Deputy Minister for Education and Science of Ukraine, Ministry of Education and Science of Ukraine (10 Peremohy Ave., Kyiv, 01135, Ukraine)

E-mail: m.kyzym@gmail.com

ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-8948-2656>

Researcher ID: <https://publons.com/researcher/3118229/mykola-kyzym/>

Scopus Author ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57216130870>

Kotliarov Yevhen I. – PhD (Economics), Associate Professor, Senior Research Fellow of the Research Centre of Industrial Problems of Development of NAS of Ukraine (2 floor 1a Inzhenernyi Ln., Kharkiv, 61166, Ukraine)

E-mail: ekotlarov@i.ua

Однією з найгостріших проблем житлово-комунального господарства України є забезпечення споживачів послугами з опалення та гарячого водопостачання. Висока вартість теплоенергії та ненадійність її постачання призвели до того, що на кінець січня 2021 р. заборгованість населення зі сплати за відповідні послуги сягала 26,6 млрд грн, а рівень сплати цих послуг у січні 2021 р. склав 71,7 % [1]. Деякі міста України (наприклад, Ужгород, Марганець, Нікополь, Покров) взагалі відмовилися від централізованого теплопостачання.

На відміну від розвинених країн Північної Європи, де централізоване теплопостачання набуло значного поширення та є ефективним сектором економіки, українська теплоенергетика є збитковою, нецікавою для приватного інвестора, а для органів місцевого самоврядування її утримання в належному стані є непосильним завданням.

Основними причинами кризового стану українського централізованого теплопостачання є високі ціни на природний газ (основний вид палива) і критичний стан основних засобів. Якщо вартість природного газу – величина, що не залежить від виробника теплоенергії, то технічний стан основних засобів – це сфера відповідальності саме експлуатуючих організацій.

Високі ціни на енергоносії зазвичай надають поштовх для впровадження нових, енергоефективних технологій, використання яких раніше було економічно недоцільним. Ця загальносвітова тенденція «не спрацьовує» в українському теплопостачанні: тарифи на теплоенергію підвищуються пропорційно підвищенню ціни на природний газ без активізації інвестиційної діяльності. Однією з причин такого стану є недосконале державне регулювання відносин у сфері теплопостачання.

Незважаючи на велику соціально-економічну значущість теплопостачання для держави, наукова дискусія щодо виводу з кризового стану цієї сфери житлово-комунального господарства на даний час майже відсутня.

Метою статті є розробка пропозицій щодо активізації процесів модернізації основних засобів комунальної теплоенергетики. Завданнями статті є: аналіз існуючого стану інвестиційної діяльності у сфері теплопостачання, виявлення «вузьких місць» і розробка пропозицій щодо пошквалювання процесів модернізації систем теплопостачання.

Актуальність дослідження є очевидною, якщо оцінити технічний стан ТЕЦ і найбільших підприємств комунальної теплоенергетики, які підзвітні національному регулятору – Національній комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг (далі – НКРЕКП). На офіційному сайті НКРЕКП розміщуються річні звіти про результати діяльності цієї комісії, зокрема у сфері регулювання електроенергетики та теплопостачання [2]. Протягом останніх років у цих річних звітах акцентується увага на прогресуючому старінні основних засобів у сфері теплопостачання.

Так, стосовно 33 ТЕЦ і когенераційних установок, діяльність яких регулюється НКРЕКП, у річному звіті за 2019 р. відмічається: «Основне обладнання на більшості станцій було спроектоване за нормами 1950-х років, а введено в експлуатацію в 1960–70-х роках. На переважній більшості станцій проектний ресурс обладнання вже вичерпано, і воно експлуатується понад парковий термін експлуатації. Зношеність основних фондів складає 70–80%» [2]. Аналогічна кризова ситуація, за даними річних звітів НКРЕКП, спостерігається і у сфері виробництва теплоенергії в котельнях, її транспортування та постачання (табл. 1).

Особливістю діяльності у сфері теплопостачання є обов'язковість її регулювання державними органами. Транспортування теплоенергії належить до природних монополій, а діяльність у сфері виробництва та постачання теплоенергії – до суміжних ринків. Відповідно до законодавства [3] така діяльність підлягає державному регулюванню. Стосовно інвестиційної діяльності, таке регулювання здійснюється шляхом управління інвестиційними програ-

Таблиця 1

Дані про технічний стан основних засобів ліцензіатів НКРЕКП

Рік, за який надано звіт	Стан основних засобів
2017	3 23 тис. км тепломереж 69% підлягають реконструкції (модернізації)
2018	Із загальної кількості котлів 5,2 тис. од. підлягають реконструкції (модернізації) 2,1 тис. од.; із 13,7 тис. км тепломереж (в однотрубному вимірі) 9,4 тис. км знаходяться в експлуатації понад 25 років
2019	44,5% котлів знаходяться в експлуатації більше 30 років; 83,9% тепломереж знаходяться в експлуатації більше 25 років
2020	41,0% котлів з терміном експлуатації понад 30 років; 78,5% теплових мереж з терміном експлуатації понад 25 років

мами окремих підприємств теплоенергетики. Згідно із Законом «Про теплопостачання» [4] інвестиційна програма – це «комплекс заходів, затверджений в установленому порядку, для підвищення рівня надійності та забезпечення ефективної роботи систем централізованого теплопостачання, який містить зобов'язання суб'єкта господарювання у сфері централізованого теплопостачання щодо будівництва (реконструкції, модернізації) об'єктів у цій сфері, поліпшення якості послуг, з відповідними розрахунками та обґрунтуваннями, а також зазначенням джерел фінансування та графіка виконання».

Інвестиційні програми розробляються, погоджуються та затверджуються в порядку, встановленому цілим рядом нормативно-правових актів [5–7]. Контроль виконання інвестиційних програм здійснюється відповідно до Порядку [8], а витрачання коштів, що передбачені на інвестиційні потреби підприємства, – відповідно до Порядку [9]. В умовах дії цих нормативно-правових актів інвестиційна діяльність підприємств комунальної теплоенергетики характеризується такими даними про обсяг інвестиційних ресурсів (річні звіти НКРЕКП [2]) (табл. 2).

Аналіз даних, наведених у табл. 2, дозволяє виявити такі проблеми інвестиційної діяльності у сфері теплопостачання та їх наслідки (табл. 3).

Перш за все, не кожне підприємство – ліцензіат НКРЕКП складає та надає на затвердження національному регулятору інвестиційні програми. Як свідчать дані, наведені в табл. 2, в періоді, що розглядається, спостерігається збільшення частки ліцензіатів, які розробляють і затверджують інвестиційні програми: з 9% у 2014 р. до 82% у 2019 р. Але така тенденція пояснюється не активізацією інвестиційної діяльності, а скороченням кількості ліцензіатів НКРЕКП. На даний час до таких ліцензіатів належать 27 найбільших в Україні теплопостачальних підприємств і 33 ТЕЦ і когенераційних установок.

Відсутність у окремих ліцензіатів інвестиційних програм і низька сума інвестицій пояснюється, зокрема, наявністю джерел фінансування, використання яких не передбачає узгодження з НКРЕКП обсягів робіт з оновлення та модернізації систем теплопостачання.

Типовим є використання коштів місцевих бюджетів, які надаються відповідним комунальним підприємствам на безповоротній основі. У табл. 4 наведено дані щодо надання фінансової допомоги комунальним підприємствам деяких великих міст України з розвиненими системами централізованого теплопостачання (складено на підставі рішень місцевих рад про ухвалення відповідних бюджетів на 2016–2021 рр. і постанов НКРЕКП про затвердження інвестиційних програм відповідних комунальних підприємств).

Таблиця 2

Структура і напрямки використання інвестиційних ресурсів ліцензіатів НКРЕКП (не враховуючи ТЕЦ), млн грн

Показник	Рік						
	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Кількість ліцензіатів	222	183	245	48	35	27	27
Кількість схвалених інвестиційних програм	20	89	82	37	24	18	20
Амортизаційні відрахування	45,7	347,8	377,9	326,9	190,3	174,5	193,4
Виробничі інвестиції з прибутку	68,2	467,1	373,2	257,9	135,0	149,8	124,9
Інші кошти, що не підлягають поверненню (невикористані кошти попередніх періодів та інші кошти)	7,4	109,4	109,6	47,7	16,3	21,3	42,7
Позичкові кошти, що підлягають поверненню	0,0	3,5	0,0	0,0	0,0	0,0	
Усього	121,4	928,1	860,7	632,6	341,6	345,6	361,0

Таблиця 3

Проблеми інвестиційної діяльності у сфері теплопостачання

Проблема	Опис проблеми
Низька інвестиційна активність підприємств – ліцензіатів НКРЕКП	Частка ліцензіатів, яким затверджувалась інвестиційна програма у 2014–2020 рр., коливалася в межах 9–68%
Обмежені інвестиційні ресурси	У розрахунку на 1 ліцензіата НКРЕКП величина інвестиційного ресурсу коливалася в межах 6,1–19,2 млн грн
Консервативна структура інвестиційних ресурсів	Зростання питомої ваги амортизаційних відрахувань у загальній сумі інвестиційних ресурсів: з 37,5% до 50,5–55,7% у 2018–2020 рр.; відповідне зменшення питомої ваги чистого прибутку з 50,3–56,2% рр. до 39,2–43,4%; практична відсутність такого джерела фінансування, як позичкові кошти

Планові джерела фінансування інвестиційної діяльності комунальних підприємств теплоенергетики окремих міст України у 2016–2021 рр., млн грн

Вид фінансової допомоги	Плановий рік				
	2016	2017	2018	2019	2020
<i>Комунальні теплопостачальні підприємства м. Дніпро (КП «Коменергосервіс», КП «Теплоенерго», КП «Дніпровські міські теплові мережі», КП «Транспортування покупної теплової енергії «Теплотранс»)</i>					
Фінансова допомога місцевого бюджету на поповнення обігових коштів і статутних фондів комунальних підприємств теплопостачання	293,8	238,0	220,0	352,9	137,3
Інвестиційна програма	0,6	7,2	8,5	2,1	3,8
<i>Теплопостачальне підприємство м. Київ (ПАТ «Київенерго», з 2017 р. – КП «Київтеплоенерго»)</i>					
Фінансова допомога місцевого бюджету на оснащення будівель теплоточильниками, реконструкція тепломереж, котелень, центральних теплових пунктів, встановлення індивідуальних теплових пунктів тощо	31,6	144,0	144,6	322,3	347,0
Інвестиційна програма	217,6	243,9	–	–	120,2
<i>Комунальне підприємство «Харківські теплові мережі»</i>					
Фінансова допомога місцевого бюджету на реконструкцію тепломереж і котелень, поповнення статутних фондів	29,9	36,6	55,6	254,1	142,8
Інвестиційна програма	102,8	102,8	102,8	102,8	102,8

Як свідчать наведені дані, національний регулятор контролює інвестиційну діяльність ліцензіатів тільки частково: фінансова допомога місцевих бюджетів може суттєво перевищувати обсяги затверджених НКРЕКП інвестиційних програм.

Також останніми роками набуває поширення використання позичкових коштів міжнародних фінансових організацій. Порядок, що регламентує процедури розроблення, погодження та затвердження інвестиційних програм ліцензіатів НКРЕКП, «не застосовується під час узгодження обсягів запозичень у міжнародних фінансових організацій» [5]. Участь НКРЕКП у реалізації відповідних проектів зведена тільки до погодження умов кредитних запозичень. Згідно зі звітом НКРЕКП за 2019–2020 р. [2] вісім ліцензіатів НКРЕКП беруть участь у семи проектах із залучення коштів від міжнародних фінансових організацій на суму 147,2 млн дол. США та 56,7 млн євро.

Доступ до таких фінансових ресурсів також знижує потребу підприємств у розробці та погодженні з НКРЕКП інвестиційних програм.

Тобто, де-факто інвестиційна діяльність теплопостачальних підприємств регулюється на державному рівні лише частково: ліцензіати обласних державних адміністрацій узгоджують інвестиційні програми на місцевому рівні, а ліцензіати НКРЕКП

значну частку фінансових ресурсів не включають до інвестиційних програм.

Звідси витікає питання щодо доцільності участі НКРЕКП у відповідних процесах, тим більше, що критерії, за якими теплопостачальне підприємство стає ліцензіатом НКРЕКП, досить умовні та суб'єктивні: обсяг виробництва більше 170 тис. Гкал на рік і рівень оснащення споживачів приладами обліку теплоенергії більше 90%. Тобто, якщо підприємство не відповідає цим критеріям, воно отримує ліцензії, і в подальшому контролюється обласними державними адміністраціями, якщо відповідає – НКРЕКП [10].

Обмеженість впливу НКРЕКП на інвестиційну діяльність підтверджується також тим, що середня сума інвестиційної програми є надто малою для великого теплопостачального підприємства – ліцензіата НКРЕКП. У розрахунку на 1 ліцензіата НКРЕКП у 2014–2019 рр. величина інвестиційного ресурсу коливалася в межах 6,1–19,2 млн грн (див. табл. 3), тоді як вартість виробленої ними теплоенергії складала сотні мільйонів або навіть мільярди гривень.

Така сума інвестицій є незіставною з рівнем зносу основних засобів (див. табл. 1). За висновками самого національного регулятора (річний звіт за 2018 р.):

«орієнтовна вартість модернізації/реконструкції теплових мереж, які відпрацювали свій нормативний термін експлуатації, становить близько 56,3 млрд грн (із розрахунку 6,0 тис. грн за 1 м трубопроводу). Кошти підприємств, що можуть бути використані для цілей відновлення основних засобів, становлять близько 0,4 млрд грн, що приблизно у 141 раз (залежно від вартості робіт за 1 м трубопроводу) менше за необхідну для модернізації/реконструкції теплових мереж суму» [2].

Але навіть такі невеликі суми інвестиційних програм використовуються підприємствами комунальної теплоенергетики не повністю. Так, наприклад, протягом 2018 р. із запланованих інвестицій ліцензіатів НКРЕКП 341,6 млн грн (див. табл. 2) не було використано 155,0 млн грн [2].

Неповне використання запланованих інвестиційних ресурсів є характерним і для ТЕЦ. Так, у річному звіті НКРЕКП за 2020 р. [2] наводяться такі дані про стан виконання інвестиційних програм ТЕЦ і когенераційних установок (рис. 1). Звертає на себе увагу не тільки систематичне невиконання інвестиційних програм протягом 2014–2020 рр., а й стійке зниження як планового, так і фактичного рівнів інвестицій.

Такі показники виконання інвестиційних програм свідчать про системні недоліки в системі державного регулювання інвестиційної діяльності у сфері теплопостачання.

Ще однією проблемою існуючого стану фінансування інвестиційної діяльності є консервативна структура інвестиційних ресурсів теплопостачальних підприємств. Згідно з даними табл. 2 протягом останніх років спостерігається тенденція до зростання питомої ваги амортизаційних відрахувань у загальній сумі інвестиційних ресурсів: з 37,5% у 2014–2015 рр. до 50,5–55,7% у 2018–2020 рр. Відповідно зменшується питома вага чистого прибутку як джерела фінансування інвестиційної діяльності – з 50,3–56,2% у 2014–2015 рр. до 39,2–43,4% у 2018–2020 рр. Протягом 2014–2020 рр. таке джерело

фінансування, як позичкові кошти, практично не використовувалося.

Орієнтація інвестиційних програм на амортизаційні відрахування прямо передбачена в Порядку розроблення, погодження та затвердження інвестиційних програм підприємствами – ліцензіатами обласних державних адміністрацій: «До встановлення тарифів, що забезпечують відшкодування економічно обґрунтованих планових витрат, обсяг коштів на фінансування інвестиційних програм визначається в межах амортизаційних відрахувань, нарахованих суб'єктом господарювання за звітний період, що передує погодженню інвестиційної програми» [6].

Але навіть та амортизація, яка нараховується підприємством, не повністю використовується для інвестиційної діяльності. Згідно з діючим порядком [9] теплопостачальні підприємства відкривають спеціальні «інвестиційні» рахунки. З коштів, що надходять на поточні рахунки підприємства, щоденно перераховують на спеціальний рахунок кошти в обсязі, передбаченому в установлених тарифах для виконання інвестиційних програм.

Таким чином, розмір відрахувань коштів на спеціальний рахунок визначається виходячи з рівня діяльності, який планувався при обґрунтуванні тарифу. При відхиленні фактичного обсягу діяльності від рівня, передбаченого при обґрунтуванні тарифів, відповідно фактична сума, що акумулюється на спеціальному рахунку, не відповідає сумі, що передбачається в інвестиційній програмі. Згідно з річними звітами НКРЕКП [2] у 2020 р. унаслідок зменшення корисного відпуску теплоенергії на 6,3% (порівняно з 2019 р.) фактичні джерела фінансування інвестиційної програми зменшилися (порівняно з планом) на 62,6 млн грн, у тому числі за рахунок зменшення амортизаційних відрахувань – на 37,9 млн грн. Аналогічно була ситуація і у 2019 р.: унаслідок зменшення корисного відпуску теплоенергії відрахування коштів до спеціальних «інвестиційних» рахунків зменшилося на 86,5 млн грн, у тому числі амортизації – на 37,9 млн грн [2].

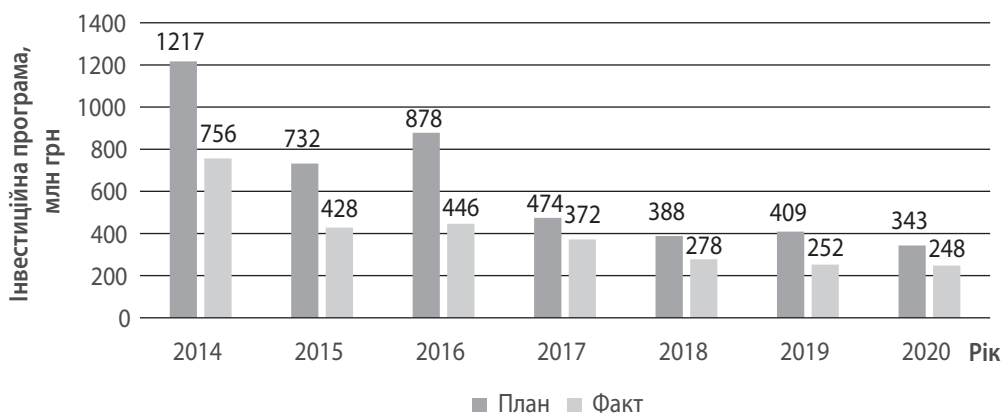

Рис. 1. Стан виконання інвестиційних програм ТЕЦ і когенераційних установок України у 2014–2020 рр.

Отже, необхідною є зміна порядку акумулювання коштів на виконання інвестиційних програм.

Використання для інвестиційної діяльності тільки амортизаційних відрахувань не дозволяє забезпечити навіть просте відтворення основних засобів. Великий рівень зносу основних засобів (див. табл. 1) і низькі суми амортизаційних відрахувань (див. табл. 2) свідчать про те, що значна кількість обладнання повністю амортизувало свою вартість у попередніх періодах. Тобто, у нарахуванні амортизації бере участь тільки частина (відносно нового) обладнання.

Для підвищення ролі амортизації як джерела фінансування інвестиційної діяльності необхідне проведення переоцінки вартості основних засобів, відмова від обліку за історичною собівартістю та перехід на облік основних засобів за ринковою вартістю, як це передбачено Національними положеннями (стандартом) бухгалтерського обліку 7 «Основні засоби» [11]. Облік вартості основних засобів за реальними, ринковими оцінками дозволить забезпечити, принаймні, просте відтворення основних засобів підприємств теплопостачання.

На даний час проведення переоцінки є обов'язковим тільки у випадку, коли підприємство має намір застосовувати стимулююче регулювання [12], яке, своєю чергою, розповсюджується тільки на транспортування та постачання теплоенергії. Внаслідок цілого ряду причин на даний час стимулююче регулювання не набуло поширення.

Наступне джерело фінансування інвестиційної програми – чистий прибуток підприємства. Хоча питома вага чистого прибутку в структурі інвестиційних ресурсів має тенденцію до зменшення, він залишається одним із суттєвих джерел фінансування відповідних заходів.

Зниження питомої ваги прибутку в структурі інвестиційних ресурсів пояснюється цілим рядом соціальних і економічних чинників.

З одного боку, планування прибутку як інвестиційного ресурсу призводить до відповідного підвищення тарифу на теплоенергію, що має такі негативні соціальні наслідки:

- 1) зберігається чи зростає заборгованість населення (яке не отримує субсидії) за спожиту теплоенергію;
- 2) підвищується навантаження на державний бюджет внаслідок зростання суми субсидій для населення.

Робить недоцільним планування прибутку як джерела фінансування інвестиційних програм вимога Бюджетного кодексу України [13] щодо сплати комунальними підприємствами податку на прибуток до відповідних місцевих бюджетів. У подальшому цей сплачений податок повертається на підприємство у складі фінансової допомоги.

Водночас, діючий порядок тарифоутворення [14; 15] дозволяє підприємствам включати до складу тарифів прибуток у розмірі до 2% від повної собівартості на поповнення обігових коштів. Ураховуючи низький рівень сплати послуг з постачання теплоенергії, така можливість є вкрай актуальною для більшості теплопостачальних підприємств. Аналіз постанов НКРЕКП про затвердження ліцензіатам тарифів на теплову енергію у 2019–2021 рр. [16] показує такі дані про планову рентабельність ліцензіатів НКРЕКП (табл. 5).

Середньозважений рівень рентабельності, що передбачений у тарифах для котелень і ТЕЦ, дорівнює 2,5%. За вирахуванням податку на прибуток (18%) практично вся сума планового прибутку може бути спрямована на поповнення обігових коштів. Це свідчить про те, що теплопостачальні підприємства розглядають чистий прибуток не як інвестиційний ресурс, а виключно як джерело поповнення обігових коштів.

Таким чином, при діючих бюджетній і податковій системах для запобігання підвищенню тарифів можна запропонувати внесення змін до Податкового кодексу України [17] щодо звільнення від оподаткування прибутку комунальних підприємств теплоенергетики. Також в умовах, коли місцеві бюджети дотують комунальні підприємства, доцільним є звільнення цих підприємств від плати за землю, яка, згідно з діючим порядком [13; 17], належить до місцевих податків і спрямовується до місцевих бюджетів.

Таблиця 5

Дані про рентабельність діяльності ліцензіатів у сфері теплопостачання

Ліцензіати НКРЕКП	Кількість ліцензіатів, усього	У тому числі, що планують прибуток	Рентабельність, що запланована при затвердженні тарифу, %		
			Min	Max	Середній рівень
ТЕЦ	33	28	0,2	8,4	2,5
Підприємства, що не використовують когенераційні технології	27	25	0,1	7,6	2,5

Надання таких податкових пільг може бути компенсатором підвищення тарифів на теплоенергію при проведенні переоцінки вартості основних засобів і підвищення амортизації.

ВИСНОВКИ

Таким чином, для сучасного стану інвестиційної діяльності у сфері теплопостачання характерними є такі недоліки:

- ✦ дефіцит інвестиційних ресурсів у підприємств комунальної теплоенергетики;
- ✦ орієнтація при здійсненні інвестиційної діяльності на використання амортизаційних відрахувань;
- ✦ недосконалість тарифної, бюджетної та податкової політики щодо державної підтримки інвестиційних процесів.

Як першочергові заходи з активізації інвестиційної діяльності підприємств комунальної теплоенергетики слід, на нашу думку, запропонувати таке.

1. Удосконалення порядку нарахування та використання амортизації:

- ✦ проведення переоцінки вартості основних засобів згідно з вимогами Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 7 «Основні засоби», що дозволить підприємствам збільшити суми нарахованої амортизації;
- ✦ зміна порядку включення амортизаційних відрахувань до джерел фінансування інвестиційної програми. На спеціальний рахунок повинна перераховуватися вся сума амортизації, що нараховується за місяць, – незалежно від корисного відпуску теплоенергії.

2. Надання податкових пільг з податку на прибуток і з плати за землю. Ці податкові платежі сплачуються до місцевих бюджетів, які, своєю чергою, надають фінансову допомогу підпорядкованим їм комунальним теплопостачальним підприємствам. Надання таких податкових пільг не вплине на фінансовий стан громади: зменшення доходів кореспондує зі зменшенням витрат на надання фінансової допомоги комунальному теплопостачальному підприємству.

3. Ідентифікація причин систематичного невиконання затверджених інвестиційних програм. Удосконалення нормативно-правових актів, які регулюють питання обґрунтування тарифів та інвестиційних програм, а також контроль їх виконання. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. Експрес-випуск Державної служби статистики України від 12.03.2021 р. «Про оплату населенням житлово-комунальних послуг у січні 2021 року». URL: <http://ukrstat.gov.ua/express/expr2021/03/26.pdf>
2. Річні звіти Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг. URL: <https://www.nerc.gov.ua/?id=11895>

3. Закон України «Про природні монополії» від 20.04.2000 р. № 1682-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1682-14#Text>
4. Закон України «Про теплопостачання» від 02.06.2005 р. № 2633-IV. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2633-15#Text>
5. Порядок розроблення, затвердження, погодження, схвалення та виконання інвестиційних програм суб'єктів господарювання у сфері теплопостачання, ліцензування діяльності яких здійснює Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг : затверджено постановою НКРЕКП від 31.08.2017 р. №1059(уредакціїпостановиНКРЕКПвід09.07.2020р. № 1297). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v1059874-17#Text>
6. Порядок розроблення, погодження та затвердження інвестиційних програм суб'єктів господарювання у сфері теплопостачання, ліцензування діяльності яких здійснюють Рада міністрів Автономної Республіки Крим, обласні, Київська та Севастопольська міські державні адміністрації : затверджено наказом Міністерства розвитку громад та територій України від 19.08.2020 р. № 191. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1024-20#Text>
7. Порядок формування інвестиційних програм ліцензіатів з виробництва електричної та теплової енергії на теплоелектроцентралях та когенераційних установках : затверджено постановою НКРЕКП від 15.10.2015 р. № 2585. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1367-15#n12>
8. Порядок здійснення контролю за виконанням інвестиційних програм у сферах теплопостачання, централізованого водопостачання та водовідведення : затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 01.10.2014 р. № 552. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/552-2014-п#Text>
9. Порядок зарахування коштів на поточні рахунки із спеціальним режимом використання для проведення розрахунків за інвестиційними програмами, використання зазначених коштів і здійснення контролю за їх витрачанням у сфері теплопостачання : затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 0.10.2013 р. № 750. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/750-2013-п#n11>
10. Постанова НКРЕКП «Про затвердження Ліцензійних умов провадження господарської діяльності у сфері теплопостачання» від 22.03.2017 р. № 308. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0308874-17#Text>
11. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 7 «Основні засоби» : затверджено наказом Міністерства фінансів України від 27.04.2000 р. № 92. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0288-00#Text>
12. Порядок формування тарифів на транспортування теплової енергії магістральними і місцевими (розподільчими) тепловими мережами на принципах стимулюючого регулювання : затверджено постановою НКРЕКП від 27.07.2017 р. № 967. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0967874-17#Text>
13. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 р. № 2456-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17/ed20150920#n1012>

14. Постанова НКРЕКП «Про затвердження Порядку формування тарифів на теплову енергію, її виробництво, транспортування та постачання» від 25.06.2019 р. № 1174. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v1174874-19#n224>
15. Методика формування, розрахунку та встановлення тарифів на електричну та (або) теплову енергію, що виробляється на теплоелектроцентралях, теплових електростанціях та когенераційних установках : затверджено постановою НКРЕКП від 01.08.2017 р. № 991. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0991874-17#Text>
16. Постанови НКРЕКП про затвердження тарифів на теплоенергію ліцензіатам НКРЕКП. URL: <https://www.nerc.gov.ua/?id=199>
17. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>

REFERENCES

- “Ekspres-vypusk Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy vid 12.03.2021 r. «Pro oplatu naselenniam zhytlovo-komunalnykh posluh u sichni 2021 roku»” [Express Issue of the State Statistics Service of Ukraine Dated March 12, 2021 "On Payment by the Population of Housing and Communal Services in January 2021"]. <http://ukrstat.gov.ua/express/expr2021/03/26.pdf>
- [Legal Act of Ukraine] (2000). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1682-14#Text>
- [Legal Act of Ukraine] (2000). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0288-00#Text>
- [Legal Act of Ukraine] (2005). <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2633-15#Text>

- [Legal Act of Ukraine] (2010). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17/ed20150920#n1012>
- [Legal Act of Ukraine] (2010). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>
- [Legal Act of Ukraine] (2013). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/750-2013-п#n11>
- [Legal Act of Ukraine] (2014). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/552-2014-п#Text>
- [Legal Act of Ukraine] (2015). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1367-15#n12>
- [Legal Act of Ukraine] (2017). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v1059874-17#Text>
- [Legal Act of Ukraine] (2017). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0308874-17#Text>
- [Legal Act of Ukraine] (2017). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0967874-17#Text>
- [Legal Act of Ukraine] (2017). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0991874-17#Text>
- [Legal Act of Ukraine] (2019). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v1174874-19#n224>
- [Legal Act of Ukraine] (2020). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1024-20#Text>
- “Postanovy NKREKP pro zatverdzhennia taryfiv na teploenerhiu litsenziatam NKREKP” [Resolutions of the NKREKP on Approval of Heat Tariffs for Licensees of the NKREKP]. <https://www.nerc.gov.ua/?id=199>
- “Richni zvity Natsionalnoi komisii, shcho zdiisniue derzhavne rehuliuвання u sferakh enerhetyky ta komunalnykh posluh” [Annual Reports of the National Commission for State Regulation of Energy and Utilities]. <https://www.nerc.gov.ua/?id=11895>